

Mezinárodní právo veřejné

Zvláštní část

Miroslav Potočný
Jan Ondřej

4., doplněné a rozšířené vydání

strany této Úmluvy mají právo odmítnout vydávání svých občanů (čl. 6 odst. 1a).

Povinnost vydat podezřelého pachatele závažných trestných činů může státům uložit i Rada bezpečnosti. Nesplnění této povinnosti je důvodem pro uložení sankcí. Příkladem jsou rezoluce č. 748 a 883 z roku 1992, obsahující sankce proti Libyi za nesplnění požadavku vydat podezřelého ze zničení letadla *Pan Am nad Lockerbie* (Skotsko) v roce 1988.

Jiným příkladem je Rezoluce Rady bezpečnosti č. 1054 z roku 1996.

Rada bezpečnosti uložila Súdánu učinit bezodkladné kroky k zajištění vydání (extradice) do Etiopie k trestnému stíhání tří podezřelých ukrývaných v Súdánu. Podezřelí byli hledáni v souvislosti s pokusem o vraždu na egyptského prezidenta v Addis Abebě v Etiopii 26. června 1996. Nesplnění tohoto požadavku bylo důvodem pro uložení sankcí Súdánu na základě rezoluce č. 1070 z roku 1996.

Povinnou extradicí zahrnuje např. *Úmluva o potlačování a zrušení obchodu s lidmi a využívání prostituce druhých osob* z roku 1949. Za trestné podle této úmluvy se považují extradiční trestné činy a vztahuje se na ně jakákoli smlouva o vydávání do ciziny, která byla nebo bude uzavřena mezi kterýmikoli smluvními stranami této úmluvy. Dále tato úmluva ukládá smluvním státům, které nepodmiňují vydávání pachatelů existencí příslušné smlouvy, považovat například ve svých vztazích tyto trestné činy za činy podléhající extradicí (čl. 8 odst. 2). Úmluva tudíž přímo ukládá povinnost k extradicí. Úmluva dále obsahuje ustanovení o tom, že při vydávání do ciziny se postupuje podle zákona státu, který je žádán o vydání (čl. 8 odst. 3). Jedná se o obvyklá ustanovení obsažená v extradičních smlouvách.

Protiteroristické smlouvy nestanoví přímo povinnost k extradicí (vydávání), obsahují pouze závazek smluvním státům zahrnout trestný čin jako trestný čin podléhající vydání do každé smlouvy o vydání, jež mezi nimi bude uzavřena (např. čl. 8 odst. 1 Úmluvy o potlačení protiprávního zmocnění se letadel z roku 1970). Tyto smlouvy obsahují pouze kompromisní ustanovení, podle něhož smluvní stát, který vydání váže na existenci smlouvy, bude požádán jiným, s nímž nemá žádnou smlouvu, o vydání pachatele, může (ale nemusí) podle své úvahy považovat tuto Úmluvu za podklad pro vydání, pokud jde o tento trestný čin (čl. 8 odst. 2 Úmluvy z roku 1970). Podobná ustanovení obsahují i jiné mezinárodní smlouvy v oblasti mezinárodního trestního práva.

Spojené národy přijaly za 2. světové války závazek vydávat válečné zločince, kteří se dopustili zločinů proti míru, lidskosti a válečných zločinů, zejména v *Dohodě o stíhání a trestání hlavních válečných zločinců* z roku 1945 a v mírových smlouvách s bývalými spojenci Německa z roku 1947. Povinnost extradice těchto osob byla později všeobecně uznána a potvrzena Valným shromážděním OSN v letech 1946, 1947 a 1969 (Dokumenty OSN A/RES/2583/XXIV).

Česká republika postupuje při vydání do ciziny podle svého trestního řádu. Vydání obviněný může být stíhán jen pro trestné činy, pro které byl vydán, ledaže by vydávající stát dal dodatečně souhlas k trestnímu stíhání pro další trestné činy.

VII. Mezinárodněprávní ochrana základních lidských práv

Pojem základních lidských práv jako katalogu práv a svobod, které by měly patřit každé lidské bytosti, vytvořila přirozenoprávní škola. Podle jejího názoru má každý jednotlivec svá přirozená, nezadatelná a věčná práva jako člověk a občan, která vyplývají právě z této jeho povahy.

Praxe států však svědčí o tom, že jednotlivec požívá vždy jen *tolik* základních lidských práv a svobod, *kolik mu státy vnitrostátně nebo mezinárodně přiznaly*. Rozsah těchto oprávnění závisel zejména na hospodářském a civilizačním stupni rozvoje příslušného státu, v němž se jednotlivec nacházel.

Státy jako svrchované jednotky měly původně v zacházení s obyvatelstvem zásadně *volnost*. Tato volnost byla až do 1. světové války *omezena* obecným mezinárodním právem ve dvou směrech. Pokud šlo o cizince, vytvářel se postupně pojem *minimálního cizineckého standardu*. Tento souhrn práv musel stát poskytnout cizincům, i kdyby je odpíral vlastním občanům. Např. jim musel zajistit ochranu osobní svobody, života, majetku a přístup k soudům.

Pokud šlo o vlastní občany, byla volnost státu omezena *zásadou humanity*, jejíž obsah však nebyl přesně vymezen. V mezinárodní praxi se státy jen zřídka odvolávaly na tuto zásadu ve vztazích k jiným státům. Např. si reklamovaly právo zakročit z humanitárních důvodů proti Turecku, kde docházelo k útlaku křesťanského obyvatelstva.

Důrazněji se prosazoval požadavek právního zajištění základních lidských práv jak ve vnitrostátním, tak v mezinárodním rámci, poprvé v období po 1. světové válce. Vyšší stupeň uvědomění a organizovanosti demokratických sil v různých státech a tomu odpovídající zvýšené nároky širokých mas na větší míru lidských práv a občanských svobod vedl k jistému pokroku, ovšem pouze na některých *speciálních úsecích lidských práv*, zejména na poli pracovních podmínek, postavení žen a dětí, potírání otroctví a ochrany menšin.

K *výraznějšímu rozvoji* mezinárodní ochrany lidských práv došlo *teprve po 2. světové válce*. Byl to projev přirozené reakce demokratické veřejnosti na hrubé porušování lidských práv v hitlerovském Německu. Již v průběhu války požadovalo veřejné mínění, aby budoucí mírové uspořádání obsahovalo i jisté záruky dodržování lidských práv. Požadavek mezinárodní ochrany lidských práv se proto objevil v některých právních a politických dokumentech koalice Spojených národů, např. v Atlantické chartě (1941), v Deklaraci Spojených národů (1942) a v Postupimské dohodě (1945).

Novou koncepci lidských práv, která se v té době rodila, charakterizovalo postupující přesvědčení, že *respektování lidských práv má úzkou spojitost s udržením a zajištěním mezinárodního míru a bezpečnosti*. Ukázalo se totiž, že státy, které *potlačují lidská práva ve svých zemích, bývají obvykle agresivní i navenek*. Projevilo se též, že lidská a občanská práva stanovená v ústavách mnohých států jsou často jen *formální povahy*, a že je proto nutné zajistit jejich realizaci. Ukázalo se, že lidská a občanská práva formulovaná dosud jen jako práva osobní a politická je třeba rozšířit o důležitá práva hospodářská, sociální a kulturní, jako jsou právo na práci, právo na spravedlivou odměnu

za práci, právo na odpočinek, právo na vzdělání. *Bez současného zajištění hospodářských a sociálních práv ztrácí totiž práva osobní a politická na svém účinku.*

1. Ochrana základních lidských práv ve světovém měřítku

K mezinárodněprávnímu zakotvení tohoto nového pojetí základních lidských práv ve světovém měřítku, byť jen v obecné poloze, došlo v Chartě OSN roku 1945. Tato mnohostranná smlouva učinila z obecné povinnosti států zachovávat základní lidská práva a spolupracovat při jejich ochraně *jeden z hlavních cílů* nové organizace a jejích členů.

V preambuli Charty je vyjádřena víra v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a v rovná práva mužů a žen. V čl. 1 odst. 3 se členové zavázali k uskutečňování mezinárodní součinnosti podporováním a posilováním úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny, bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství.

Tato ustanovení Charty OSN o lidských právech byla však příliš obecná. OSN i členské státy se proto snažily tento nedostatek postupně odstranit tím, že rámcová ustanovení Charty o ochraně lidských práv *rozvíjely, konkretizovaly a kodifikovaly* v deklaracích Valného shromáždění a v mezinárodních úmluvách. Nejdůležitějšími z nich jsou Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 a dvě úmluvy z roku 1966, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Kodifikací základních lidských práv se kromě OSN zabývaly i další příslušné mezinárodní odborné organizace, zejména Mezinárodní organizace práce a Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu. Tyto organizace samy nebo diplomatické konference svolané z jejich podnětu připravily návrhy příslušných úmluv, které po podpisu a ratifikaci předepsaného počtu států vstupovaly v platnost.

Některé z těchto úmluv předvídají i jistý způsob kontroly nad plněním jejich ustanovení příslušnou mezinárodní organizací prostřednictvím zvláštních výborů. Někdy dokonce umožňují i samotným poškozeným osobám, aby se dovolávaly nápravy před mezinárodními orgány (Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace nebo Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech).

98 a) Všeobecná deklarace lidských práv

Všeobecná deklarace lidských práv, schválená Valným shromážděním OSN 10. 12. 1948 (Dokumenty OSN A/RES/217/III A, Vybrané dokumenty, sv. I, s. 255), je podle své preambule *společným cílem pro všechny národy a státy*. Každý jednotlivec a každý orgán společnosti se mají snažit, aby vyučováním a výchovou rozšířily úctu k těmto právům a svobodám a zajistily *postupnými opatřeními vnitrostátními i mezinárodními* jejich všeobecné a účinné uznávání a zachovávání jak mezi lidem členských států samých, tak i mezi lidem území, která jsou pod jejich pravomocí.

Deklarace obsahuje 30 stručných článků. V prvních dvou se stanoví, že všichni lidé se rodí svobodní a rovni v důstojnosti i právech a že každý člověk je oprávněn ke všem právům a svobodám, které deklarace vyhláší, bez rozdílu rasy, barvy pleti, pohlaví, náboženství, politického smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Mezi nejvýznamnější lidská práva a základní svobody, které deklarace vypočítává, patří právo na život, svobodu a osobní bezpečnost; zákaz otroctví nebo nevolnictví; zákaz mučení nebo krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání; právo na respektování právní osobnosti každého; právo na rovnost před zákonem a na stejnou zákonnou ochranu bez jakékoli diskriminace; záruky proti svévolnému zatčení, zadržení nebo vyhoštění; právo každého obviněného být řádně a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem a být považován za nevinného, dokud není prokázána jeho vina; záruky proti svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence a proti útokům na čest a dobrou pověst; právo na svobodu pobytu a volbu bydliště; právo hledat a požívat azyl před pronásledováním; právo na státní příslušnost; rovná práva mužů i žen v manželství; ochrana rodiny ze strany společnosti a státu; právo vlastnit majetek; svoboda myšlení, svědomí, náboženství, přesvědčení a projevu; svoboda shromažďovací a společovací; právo účastnit se vlády své země přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců; právo na rovný přístup k veřejným službám; všeobecné a rovné hlasovací právo; právo na sociální zabezpečení; právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti; právo na spravedlivou placenou dovolenou; právo na životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu; mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc; právo na vzdělání; právo na svobodnou účast na kulturním životě společnosti; právo každého na to, aby vládl takový společenský a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uskutečněny.

Výkon těchto práv a svobod mohl být omezen pouze takovými zákony, které mají zajistit uznání a zachovávání práv a svobod ostatních a vyhovět spravedlivým požadavkům morálky, veřejného pořádku a obecného blaha v demokratické společnosti.

Deklarace měla *doporučující* povahu. Proto její ustanovení nebyla právně závazná, měla však charakter *legis ferendae*. Později však s ohledem na její správný obsah a zaměření přejímaly mnohé státy lidská práva a základní svobody v ní obsažené do svých ústav i do univerzálních a partikulárních mezinárodních smluv o lidských právech, zejména do obou Mezinárodních paktů o lidských právech. Tak se tato pravidla postupně přeměnila v *závazná smluvní a obyčejová pravidla*.

b) Mezinárodní paktů o lidských právech

Vypracování *závazných mezinárodních úmluv o lidských právech* bylo pochopitelně *daleko obtížnější* než vyhlášení lidských práv v deklaraci mající doporučující povahu. V těchto mezinárodněprávních instrumentech měla být již

podrobně a přesně formulována jednotlivá práva a svobody jednotlivce. Navíc měla být přijata *organizační* opatření a postupy pro ty případy, kdy lidská práva nejsou dodržována a dochází k jejich porušování.

Obtížnost této práce pramenila z odlišných představ jednotlivých skupin států o pojetí a funkci základních lidských práv v soudobé společnosti. Teprve po mnohaletém svízelném jednání a vzájemných kompromisech se členským státům OSN podařilo nalézt *minimální obecný standard lidských práv*, na němž se shodly tehdejší západní, socialistické a nezúčastněné státy.

Valné shromáždění proto mohlo 16. 12. 1966 schválit Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech s Opčním protokolem k němu (Dokumenty OSN A/RES/2200/XXI Annex, Vybrané dokumenty, sv. I, s. 259, nebo č. 120/1976 Sb.). Oba pakty i Opční protokol vstoupily v platnost počátkem roku 1977.

Oba pakty, ač se svým obsahem značně liší, mají některá *totožná ustanovení*: obsahují zásadu sebeurčení národů a zakazují jakoukoli diskriminaci při výkonu lidských práv.

100 V *Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech* se smluvní strany zavázaly *usilovat o rozvoj a dodržování* práv uznaných v paktu. Nejde tu tedy o strohý mezinárodněprávní závazek, ale spíše o tzv. měkké právo, které smluvní strany realizují postupně podle svých materiálních finančních i lidských možností. Nicméně smluvní strany uznaly v paktu svou odpovědnost za zlepšení životních podmínek lidu na svém území.

V prvním článku je zakotvena zásada sebeurčení národů a z ní vyplývající právo každého národa svobodně si určit svůj politický status a uskutečňovat svůj hospodářský, sociální a kulturní rozvoj.

Pokud se týče práv jednotlivců, státy se zavázaly, že zaručí jejich realizaci bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického smýšlení, národnostního a sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení. Mezi práva obsažená v tomto paktu patří zejména právo na práci, spravedlivou mzdu a sociální zabezpečení, na zakládání odborových organizací a účast v nich, právo na přiměřený životní standard, právo na zabezpečení před hladem, právo na zdraví a právo na vzdělání.

101 *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* rovněž potvrzuje zásadu sebeurčení národů. I on zakazuje jakoukoli diskriminaci při realizaci občanských a politických práv.

Pakt zakotvuje zejména právo každého jednotlivce na život; zákaz mučení, krutého, nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání; zákaz otroctví a obchodu s otroky; právo na svobodu a osobní bezpečnost; svobodu pohybu; požadavek rovnosti před zákonem a právních záruk objektivního soudního řízení; právo na ochranu soukromí, rodiny domovní svobody a listovního tajemství; svobody myšlení, svědomí a náboženství; svobodu projevu; zákaz válečné propagandy; svobodu shromažďování a spolčování; práva dítěte; ochranu etnických, náboženských nebo jazykových menšin.

Vedle obvyklého způsobu zajištění realizace závazků plynoucích z obou paktů, jímž je obecná povinnost *pocitivého plnění mezinárodních smluv*, předvádí oba pakty i jistá zvláštní *mezinárodní kontrolní opatření*, která mají zajistit dodržování závazků v převzatých paktech. Přitom způsob zavedený u Mezinárodního paktu o občanských a politických právech je *přísnější* než u druhého paktu. Je to způsobeno tím, že skupinu občanských a politických práv může zajistit běžnými vnitrostátními prostředky každý stát, zatímco realizování hospodářských, sociálních a kulturních práv závisí na stupni rozvoje toho kterého státu a na jeho možnostech tato práva uskutečnit.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech předvídá kontrolní opatření podobného druhu, jaká byla uplatněna v Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1966 (Vybrané dokumenty, sv. I, s. 286, nebo č. 95/1974 Sb.). Smluvní strany zvolily 18členný Výbor pro lidská práva, který projednává zprávy smluvních stran o plnění paktu a adresuje obecné poznámky státům, které takové zprávy podaly, nebo Hospodářské a sociální radě. Zasedá v Ženevě.

Přijme-li smluvní strana zvláštní opční klauzuli obsaženou v paktu, je výbor oprávněn projednávat stížnosti jiné smluvní strany, že neplní a porušuje své závazky podle čl. 41. Jestliže se Výboru nepodaří věc urovnat ke spokojenosti obou států, jmenuje pětičlennou smírčí komisi, jež nabídne stranám dobré služby k přátelskému urovnání (čl. 42).

Podle Opčního protokolu připojeného k paktu (Vybrané dokumenty, sv. I, s. 280, nebo č. 169/1991 Sb.) může výbor projednávat i stížnosti jednotlivců na porušování paktu ze strany státu. Týká se to ovšem jen těch smluvních stran, které tento opční protokol přijaly. Výbor v takovém případě posoudí oznámení a vezme v úvahu všechny písemné informace, které obdržel od stěžovatele a dotyčné smluvní strany. Výbor posoudí jen ta oznámení jednotlivců, z kterých se ujistí, že táž věc není projednávána v jiném mezinárodním orgánu pro šetření nebo řešení sporu a že stěžovatel vyčerpал veškeré opravné prostředky, které měl vnitrostátně k dispozici, ledaže by šlo o nerozumné prodlužování opravného řízení. Výbor pro prozkoumání žaloby na veřejných zasedáních oznámí svůj názor dotyčné smluvní straně a žadateli (čl. 5). Výbor zahrne do své výroční zprávy, kterou podle čl. 45 paktu předkládá Valnému shromáždění OSN prostřednictvím Hospodářské a sociální rady, i přehled své činnosti podle tohoto protokolu (čl. 6).

Kontrolní opatření předvídaná v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (Vybrané dokumenty, sv. I, s. 259) jsou *neurčitější a méně přísná*. Plyne to z poněkud odlišné povahy těchto práv ve srovnání s občanskými a politickými právy a svobodami. Občanská a politická práva lze uplatnit ihned a přímo vyhlášením a prováděním příslušných zákonů. Hospodářská, sociální a kulturní práva lze naopak zajistit v jednotlivých státech jen postupně, pomocí ekonomických a sociálních opatření podmíněných množstvím a kvalitou hospodářských, finančních a lidských zdrojů, jakož i historií, tradicemi, panujícími náboženskými a filozofickými představami obyvatelstva a v neposlední řadě i politickou a společenskou strukturou dotyčné země.

Smluvní strany paktu mají proto pouze povinnost *pravidelně informovat* Hospodářskou a sociální radu o opatřeních, která přijaly, a o pokroku, kterého dosáhly při uskutečňování hospodářských, sociálních a kulturních práv. Hospodářská a sociální rada po projednání těchto zpráv ve spolupráci s jinými orgány OSN a s mezinárodními odbornými organizacemi podnikne nebo podpoří vhodnou mezinárodní akci, která by smluvním státům pomohla při zajišťování těchto práv na jejich územích. Od roku 1985 působí jako pomocný orgán Hospodářské a sociální rady Výbor 18 nezávislých expertů pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Je pověřen zkoumáním zpráv smluvních států a navrhováním doporučení do zprávy, kterou Hospodářská a sociální rada předkládá Valnému shromáždění OSN.

2. Úmluvy o ochraně jednotlivých kategorií práv

Mezinárodní ochrana jednotlivých kategorií lidských práv je podrobně upravena ve zvláštních úmluvách.

a) Ochrana života, svobody a zdraví

103 Podle Deklarace o životním prostředí, přijaté roku 1972 ve Stockholmu na Konferenci OSN o životním prostředí (Vybrané dokumenty, sv. II, s. 99), má každý člověk *základní právo na svobodu, rovnost a přiměřené životní podmínky v prostředí*, které dovoluje důstojný a blahobytný život (první zásada).

K ochraně nejdůležitější lidského práva, *práva na život*, přijalo Valné shromáždění OSN roku 1948 Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidy (Vybrané dokumenty, sv. I, s. 195, nebo č. 32/1955 Sb.). Genocidou se rozumí *úplné nebo částečné zničení lidské skupiny*, národní, etnické, rasové nebo náboženské. Smluvní státy se zavázaly, že podniknou účinné kroky k zabránění tohoto zločinu, a pokud by k němu došlo, pak k jeho přísnému potrestání.

K zajištění *svobody a odstranění otroctví* sjednaly státy v roce 1926 Úmluvu o otroctví (Vybrané dokumenty, sv. I, s. 283, nebo č. 165/1930 Sb.). Úmluva definovala otroctví jako stav nebo postavení jednotlivce, který je předmětem všech nebo některých složek vlastnického práva (čl. 1 odst. 1). Obchod s otroky podle ní zahrnoval jednání spočívající: v polapení, nabytí nebo postoupení osoby s úmyslem uvést ji v otroctví; v nabytí otroka s úmyslem prodat nebo vyměnit ho; v postoupení prodejem nebo výměnou otroka nabytého s úmyslem, aby byl prodán nebo vyměněn; v obchodu s otroky nebo v jejich dopravě (čl. 1 odst. 2).

Tato úmluva byla doplněna v roce 1956 Dodatkovou úmluvou o odstranění otroctví, obchodu s otroky a o institucích a praxi podobné otroctví (UNTS, sv. 266, s. 3). Doplnila původní úmluvu o takové jevy, jako je otroctví pro dluhy (*debt bondage*), nevolnictví (*serfdom*), prodej nebo dědění žen a vykořisťování mladistvých nebo jejich práce. V této úmluvě se smluvní strany zavázaly spolupracovat navzájem i s OSN s cílem odstranit otroctví, obchod s otroky a všechny podobné jevy a praktiky.

Další úmluva o potlačování obchodu s lidmi a o vykořisťování prostituce

druhých osob z roku 1950 (UNTS, sv. 96, s. 271) souhrnně zakázala tyto způsoby omezování svobody. Podle ní jsou smluvní strany povinny trestat každého, kdo pro to, aby ukojil vášně třetí osoby, spoutá, odveče či zavlče nějakou osobu za účelem její prostituce, anebo kdo vykořisťuje prostitutici druhé osoby.

Vážné ohrožení zdraví jednotlivců i skupin lidí představuje požívání omamných látek (*toxikomanie*). Zákaz požívání těchto látek obsahuje Jednotná úmluva o omamných látkách z roku 1961 (UNTS, sv. 250, s. 151), která nahradila předchozí smlouvy o drogách. Podle ní lze používat omamné látky pouze pro lékařské a vědecké účely. V roce 1972 byl sjednán protokol k této úmluvě, který posiluje úlohu mezinárodního kontrolního výboru pro narkotika a zvyšuje počet jeho členů z 11 na 13 (č. 458/1991 Sb.). Zvýšenou mezinárodní kontrolu v této oblasti předvídá též Úmluva o psychotropních látkách z roku 1971 (č. 62/1989). *Obchod s omamnými a psychotropními látkami* zakazuje Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s nimi z roku 1988 (č. 462/1991).

b) Ochrana žen a dětí

Ochrana žen především zajišťuje *Úmluva o politických právech žen* z roku 1953 (č. 46/1955 Sb.). Ukládá smluvním stranám, aby zajistily pro ženy sídlící na jejich území právo volit a právo být voleny do všech veřejně volených orgánů, jakož i oprávnění žen vykonávat veřejné úřady a všechny veřejné funkce za stejných podmínek s muži a bez jakékoli diskriminace. 104

Velký význam má *Úmluva o odstranění forem diskriminace žen* z roku 1970 (Vybrané dokumenty, sv. I, s. 295, nebo č. 62/1987 Sb.). *Rovné pracovní příležitosti s muži*, stejné zacházení při zaměstnání, rovné odměňování žen i mužů za práci stejné hodnoty zajišťuje Úmluva o stejné odměně zaměstnaných mužů a žen za stejnou práci, přijatá Mezinárodní organizací práce v roce 1951 (Úmluva MOP č. 100).

Složitě otázky *státního občanství vdaných žen* řeší *Úmluva o státním občanství vdaných žen* z roku 1957 (č. 72/1962 Sb.). *Úmluva o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství* z roku 1962 (č. 124/1968 Sb.) ukládá smluvním stranám, aby provedly potřebná opatření ke zrušení zastaralých zvyků, právních předpisů a praktik týkajících se uzavírání manželství a zakládání rodiny. Zejména mají státy zajistit ženám svobodu při výběru manžela, odstranit sňatky dětí a zasubování dívek před dosažením puberty a zavést občanský nebo jiný rejstřík, v němž budou zaznamenány všechny sňatky.

Ochrana dětí zajišťuje Úmluva o právech dítěte z roku 1989 (č. 104/1991 Sb.), která navázala na dřívější Deklaraci práv dítěte, přijatou Valným shromážděním OSN roku 1959 (Dokumenty OSN A/RES/1368/XIV). Podle této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, který se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

Smluvní strany této úmluvy se zavazují, že budou respektovat a zabezpečovat práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod

jejich jurisdikcí, a to bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

Dále se zavazují, že učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývá z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců nebo členů rodiny.

Zavazují se rovněž, že zabezpečí, aby žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Za trestné činy spáchané osobami mladšími 18 let nebude ukládán trest smrti ani trest odnětí svobody na doživotí.

Smluvní strany uznávají následující práva dítěte: na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; na svobodu sdružování a pokojného shromažďování; nebyt vystaveno svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny, domova, korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst; k ochraně před jakýmkoli tělesným nebo duševním násilím, urážením nebo zneužíváním včetně sexuálního zneužívání, před zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním; na získání nejvyšší dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení; na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění; na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj; právo na vzdělání na základě rovných možností; na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti; na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo může bránit jeho vzdělávání nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.

Smluvní strany jsou povinny učinit všechna potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provádění práv uznaných touto úmluvou. Pokud jde o hospodářská, sociální a kulturní práva, smluvní strany uskuteční taková opatření v maximálním rozsahu svých prostředků a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce.

V těch státech, kde existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dítěti náležejícímu k takové menšině nebo domorodému obyvatelstvu odíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kulturu, vyznávat a praktikovat své vlastní náboženství a používat vlastní jazyk.

Úmluva ustavila za účelem zjišťování pokroku dosaženého smluvními stranami při plnění závazků v ní obsažených *Výbor pro práva dítěte*. Výbor je složen z deseti odborníků vysokého morálního charakteru a uznávaných osob z oblastí, která je předmětem úmluvy. Členové výboru jsou voleni smluvními stranami z řad jejich státních příslušníků. Funkci vykonávají jako soukromé osoby. Při jejich volbě má být brán zřetel na spravedlivé zeměpisné rozdělení a na zastoupení hlavních právních systémů.

Smluvní strany jsou povinny předkládat prostřednictvím generálního tajemníka OSN výboru zprávy o opatřeních přijatých k uvedení práv uznaných v Úmluvě v život a o pokroku, kterého bylo při užívání těchto práv dosaženo. Ve zprávách se má poukázat na případné skutečnosti a obtíže, které se týkají plnění závazků podle úmluvy. Výbor může od smluvních stran požadovat další informace významné pro provádění smlouvy. Prostřednictvím Hospodářské a sociální rady předkládá výbor Valnému shromáždění každé dva roky zprávu o své činnosti.

c) Ochrana práce

Právní úprava pracovního poměru patřila až do 20. století výlučně do vnitřní pravomoci států. První omezení volnosti států v této oblasti přinesly dvě úmluvy v roce 1906, a to o zákazu používání bílého fosforu při výrobě zápalů a o zákazu noční práce žen. Teprve po vytvoření Mezinárodní organizace práce (1919) došlo k podstatnému rozvoji mezinárodního pracovního práva.

Hlavní náplní činnosti této mezinárodní organizace je příprava a schvalování *mezinárodních úmluv a doporučení* o pracovních, zdravotních a sociálních otázkách zaměstnanců. Během dosavadní činnosti schválila organizace 170 mezinárodních úmluv.

Česká republika je vázána 59 úmluvami, upravujícími nejrůznější stránky pracovních vztahů, výrobního procesu, zdravotnického a sociálního zabezpečení. Je to např. Smlouva o zamezení počtu pracovních hodin v průmyslových závodech na 8 hodin denně a 48 hodin týdně z roku 1919 (č. 80/1922 Sb.); Smlouva o nejnižším věku dětí pro připuštění k pracím v průmyslu z roku (č. 82/1922 Sb.); Úmluva o pracovní rehabilitaci a zaměstnání invalidů z roku 1983 (č. 72/1985 Sb.); Úmluva o statistikách práce z roku 1985 (č. 144/1988 Sb.); Úmluva o zdravotních službách z roku 1985 (č. 145/1988 Sb.); Úmluva o bezpečnosti a ochraně zdraví ve stavebnictví z roku 1988 (č. 433/1991 Sb.).

Vedle úmluv, které se stávají pro členské státy Mezinárodní organizace práce závaznými ratifikací, přijala Generální konference této organizace na 150 *doporučení*, která se týkají pracovních a sociálních podmínek. Ta sice nejsou právně závazná, členové však mají povinnost předložit je k případné realizaci příslušným vnitrostátním orgánům a informovat o výsledku generálního ředitele Mezinárodní organizace práce.

d) Zákaz rasové diskriminace

Charta OSN zakazuje rasovou diskriminaci. Stanoví, že lidská práva a základní svobody přísluší všem lidem stejně, bez rozdílu rasy, barvy pleti nebo národnostního původu (čl. 1 odst. 3). Tuto zásadu Valné shromáždění rozvedlo a konkretizovalo nejprve v Deklaraci o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1963 (Dokumenty OSN A/RES/1904/XVIII) a v Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1966 (Vybrané dokumenty, sv. I, s. 286).

Podle preambule úmluvy je jakékoli učení o nadřazenosti, založené na rasovém rozlišování, vědecky falešné, morálně odsouzené, sociálně ne-

spravedlivé a nebezpečné. Diskriminace mezi lidmi podle rasy, barvy pleti nebo národnostního původu je na překážku přátelským a mírovým vztahům mezi národy.

Úmluva proto odsoudila rasovou diskriminaci a zavázala smluvní strany provádět všemi vhodnými způsoby politiku směřující k odstranění rasové diskriminace ve všech jejích formách a vedoucí k rozvoji porozumění mezi všemi rasami.

Rasovou diskriminaci se v úmluvě rozumí jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti nebo na národnostním nebo etnickém původu, jehož účelem nebo následkem je zrušení nebo omezení uznání, užívání nebo výkonu lidských práv a základních svobod na zásadě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo kterékoli jiné oblasti veřejného života.

Úmluva zavazuje smluvní strany, aby na územích spadajících do jejich pravomoci zabránily všem projevům rasové diskriminace, zakázaly je, trestaly a odstranily.

Na základě úmluvy došlo k ustavení *Výboru pro odstranění rasové diskriminace*, prvního mezinárodního orgánu oprávněného projednávat stížnosti na porušování této úmluvy. Tento 18členný orgán je oprávněn projednávat zprávy smluvních stran o legislativních, soudních, správních a jiných opatřeních, která učinily za účelem uplatnění úmluvy. Dále projednává stížnosti na neplnění úmluvy, přednesené jednou smluvní stranou vůči druhé, přičemž plní smířící funkci. Rovněž je oprávněn projednávat stížnosti skupin osob nebo jednotlivců na ty smluvní strany, které přijaly patřičnou opěrní klauzuli obsaženou v úmluvě.

Úmluva zvláště odsoudila rasovou segregaci a apartheid. *Apartheidu* jako zločinu proti lidskosti, který představuje totální popření cílů a zásad Charty, věnovalo Valné shromáždění OSN zvláštní pozornost. V roce 1973 schválilo Mezinárodní úmluvu o potlačování a trestání zločinu apartheidu (č. 116/1976 Sb.). Podle této úmluvy organizace, instituce a jednotlivci, kteří se dopustí apartheidu, se považují za zločinecké. Každá smluvní strana je oprávněna je soudit a trestat. Úmluva alternativně uvádí příslušnost mezinárodního trestního tribunálu. Takový tribunál byl ustaven v roce 1998 Římským statutem Mezinárodního trestního soudu.

e) Ochrana národnostních menšin

107 Národnostní menšinou se obvykle rozumí *menší část občanů* určitého státu, která se z hlediska *národnostního* liší od ostatních občanů, tvořících většinu obyvatelstva.

Až do přijetí Charty OSN v roce 1945 *nebylo* postavení národnostních menšin jinak *upraveno obecným mezinárodním právem*. Bylo *vnitřní záležitostí* dotyčných států, ledaže by převzaly zvláštní závazky chování vůči svým menšinám v mezinárodních smlouvách.

Např. Československo bylo stranou Malé smlouvy saintgermainské z roku 1919 (Dokumenty, Hobza, s. 266), v níž převzalo závazky vůči národnostním

menšinám. Zavázalo se v ní, že s československými občany náležejícími k etnickým nebo jazykovým menšinám bude zacházet stejně jako s ostatními československými příslušníky. Zvláště jim mělo poskytnout právo vlastním nákladem zakládat, řídit a mít pod dozorem lidumilné nebo sociální ústavy, školy a jiné výchovné ústavy, s právem užívat tam volně svůj jazyk (čl. 8). Československo souhlasilo v této smlouvě s tím, že závazky vůči příslušníkům jazykové menšiny zakládají závazky mezinárodního zájmu a že byly postaveny pod záruku Společnosti národů, zejména její Rady (čl. 14).

V systému OSN splynula otázka ochrany národnostních menšin se *širšími otázkami mezinárodní ochrany lidských práv a zákazu diskriminace z důvodů rasy nebo jazyka*. Proto též byla ochrana národnostních menšin zahrnuta do Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966 (Vybrané dokumenty, sv. I, s. 267, nebo č. 120/1976 Sb.). Ve zvláštním článku tohoto paktu se stanoví, že ve státech, kde existují etnické nebo jazykové menšiny, nesmí být osobám, které náležejí k takovým menšinám, upíráno právo užívat svou vlastní kulturu nebo používat vlastní jazyk ve společnosti s ostatními osobami náležejícími k těmto menšinám (čl. 27).

V roce 1992 schválilo Valné shromáždění *Deklaraci OSN o právech osob náležejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám* (Dokumenty OSN A/RES/47/135). V ní vyzvalo státy, aby ochraňovaly existenci a národnostní, etnickou, kulturní a jazykovou identitu menšin na svém území a aby vytvářely potřebné podmínky, zejména přijímáním vhodných legislativních a jiných opatření.

K menšinovým právům vyhlášeným v deklaraci patří: užívání vlastní kultury, svobodného používání jazyka v soukromí i na veřejnosti bez zasahování a diskriminace; účast příslušníků menšin na kulturním, společenském, hospodářském a veřejném životě, jakož i na přijímání rozhodnutí o národnostních otázkách; vytváření a udržování vlastních sdružení a udržování kontaktů s dalšími členy skupiny a příslušníky menšiny, jakož i kontakty přesahující hranice států, ke kterým mají vztah na základě zmíněných svazků. Menšiny však nesmějí vyvíjet činnost, která by byla v rozporu s cíli a zásadami Charty OSN, včetně zásad suverénní rovnosti a respektování územní celistvosti a politické nezávislosti státu, na jehož území se nacházejí.

Stížnosti na porušování práv menšin se v rámci ochranného mechanismu Hospodářské a sociální rady proti porušování lidských práv i práv menšin projednávají podle procedury stanovené rezolucí č. 1503. Stížnosti jsou nejprve předmětem jednání v subkomisi pro předcházení diskriminaci a ochranu menšin, která byla zřízena v roce 1947. Týká-li se stížnost systematického a hrubého porušování práv menšin, postoupí je Komisi OSN pro lidská práva. Ta rozhodne, zda stížnost přezkoumá sama, zda ji odmítne nebo ji postoupí Hospodářské a sociální radě.

V *České republice* jsou práva národnostních a etnických menšin zakotvena v *Listině základních práva svobod* (zákon č. 2/1993 Sb.). Ta je součástí ústavního pořádku České republiky. Ve třetí hlavě Listiny, *Práva národnostních a etnických menšin*, se stanoví, že příslušnost ke kterékoli národnostní nebo et-

nické skupině nesmí být nikomu na újmu (čl. 24). Občanům tvořícím národnostní nebo etnické menšiny se zaručuje všestranný rozvoj, zejména právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, rozšiřovat a přijímat informace v mateřském jazyce a sdružovat se v národnostních sdruženích. Dále se jim zaručuje právo na vzdělání v jejich jazyce, právo užívat jejich jazyk v úředním styku a právo účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických skupin (čl. 25 odst. 1 a 2).

Ve vztahu k západnímu sousedovi je Česká republika mezinárodněprávně zavázána poskytovat příslušníkům *německé menšiny* určitá práva a dodržovat vůči nim jistý postup. Stalo se tak na základě čl. 20 Smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci se Spolkovou republikou Německo z 27. 2. 1992 (v platnost vstoupila 14. 9. 1992, text viz č. 521/1992 Sb.). Tuto smlouvu sice sjednalo již zaniklé Československo, Česká republika však jako nástupnický stát převzala mezinárodněprávní závazky v ní obsažené.

Za příslušníky této menšiny se podle smlouvy rozumějí „osoby mající české státní občanství, které mají německý původ nebo se hlásí k německému jazyku, kultuře nebo tradici“. Příslušnost k německé menšině je záležitostí „osobního rozhodnutí každého člověka“. Toto rozhodnutí „nesmí pro něj přinést žádné znevýhodnění“.

Česká republika je podle této smlouvy *obecně* zavázána k tomu, že *minimálně* splní *politické závazky* zakotvené v dokumentech Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, zejména v dokumentu kodaňské schůzky o lidské dimenzi ze dne 29. 6. 1990, týkající se národnostních menšin, a to jako *závazky právního charakteru*. Dále se zavázala, že podle této smlouvy, v rámci svých platných zákonů, umožní a ulehčí Spolkové republice Německo činit „podporující opatření ve prospěch německé menšiny nebo jejích organizací“.

Zvláště se zavázala k tomu, že těmto příslušníkům poskytne „zejména právo – jednotlivě nebo ve společenství s jinými členy své skupiny – na svobodu projevu, zachování a rozvíjení etnické, kulturní a jazykové... svébytnosti, bez jakýchkoli pokusů o asimilaci proti jejich vůli“. Svá lidská práva a základní svobody mají právo vykonávat plně a účinně bez jakékoli diskriminace a v plné rovnosti před zákonem. Každý příslušník německé menšiny je však povinen chovat se při výkonu těchto práv jako český státní občan. Musí se řídit povinnostmi, které vyplývají ze zákonů České republiky.

3. Evropská ochrana základních lidských práv

Evropská úprava ochrany základních lidských práv a svobod, vypracovaná v rámci Rady Evropy, představuje *podrobnější a pokrokovější regionální úpravu ochrany lidských práv*, než představují univerzální standardy přijaté v rámci OSN, zejména pokud jde o mezinárodní kontrolu nad jejich dodržováním. *Evropský systém ochrany lidských práv* tvoří v současnosti *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod* z roku 1950 (Dokumenty, Hybněrová, s. 9, nebo č. 209/1992 Sb.) a 11 protokolů postupně k ní připojených, dále *Evropská sociální charta* z roku 1961 (tamtéž, s. 83) se dvěma protokoly

z roku 1988 a 1991 a v neposlední řadě *instrumenty týkající se ochrany menšin*.

a) Evropská úmluva o lidských právech

Evropská úmluva a protokoly k ní *obsahují tato lidská práva a základní svobody*: právo na život; zákaz mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání; zákaz otroctví a nevolnictví a nucené anebo povinné práce; právo na svobodu a osobní bezpečnost; právo na řádné soudní řízení, spravedlivé, veřejné a v přiměřené lhůtě, vedené nezávislým a nestranným soudem; zákaz potrestání za jednání, které nebylo v čase spáchání trestným činem podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva; právo na respektování soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence; právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; právo na svobodu projevu; právo na svobodu pokojného shromažďování a svobodu sdružování, včetně svobody zakládat na ochranu svých zájmů odbory a vstupovat do nich; právo na uzavření manželství a založení rodiny v souladu s vnitrostátními zákony; právo na účinné právní prostředky nápravy před vnitrostátním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností; práva obsažená v protokolech č. 1 (právo na pokojné užívání majetku a právo na vzdělání), č. 4 (zákaz zbavit osobu svobody pro neschopnost splnit smluvní závazky, svobody pohybu a volbu místa pobytu, práva svobodně opustit kteroukoli zemi včetně vlastní, zákaz individuálního nebo hromadného vyhoštění z území státu, zákaz zbavení práva osoby vstoupit na území státu, jehož je příslušníkem, a zákaz hromadného vyhoštění cizinců), č. 6 (zrušení trestu smrti) a č. 7 (úpravu individuálního vyhoštění cizince, právo na přezkoumání výroku soudu o vině a trestu, právo na odškodnění za justiční omyly v trestních věcech, zákaz stíhání a trestání osoby již jednou odsouzené za týž trestný čin podle práva téhož státu a rovná práva a povinnosti manželů ve vztahu mezi nimi a dětmi). Evropská úmluva vytvořila i odpovídající *systém ochrany lidských práv* obsažených v úmluvě a protokolech. K projednávání stížností na porušení těchto práv ustavila Evropskou komisi pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva. První měla plnit smířčí úlohu, druhý vynášet rozsudky a vydávat posudky. Výbor ministrů v případě, že úmluva byla porušena, byl oprávněn rozhodnout o opatřeních, která musel vinný smluvní stát v určité lhůtě učinit.

S rostoucím počtem smluvních stran úmluvy rostl i počet stížností na porušení lidských práv. Zatímco v roce 1981 zaregistrovala Komise celkem 404 takové žádosti, roku 1993 jich bylo již 2 037. Rovněž se zvětšoval počet nevyřízených případů. Koncem ledna to bylo již 2 672 nevyřízených případů, přičemž se 1 487 případy Komise ani nezačala zabývat.

Tyto a jiné okolnosti vyvolaly potřebu *reformy* kontrolního systému úmluvy. Došlo k ní přijetím Protokolu č. 11 v roce 1994. Protokol vstoupil v platnost 1. 11. 1998. Protokol zrušil dosavadní komisi a soud a ustavil *nový, jediný soud, který vykonává funkce obou orgánů předešlých*. Sídlí ve Štrasburku a *funguje permanentně (shall function on a permanent basis)*.

Soud je tvořen tolika soudci, kolik je smluvních stran. Volební období trvá

šest let. Soudec však může být zvolen znovu. Soud zasedá v plénu, ve Velkém senátu, složeném ze 17 soudců, v senátech složených ze sedmi soudců a tří členných výborech.

Soud je oprávněn projednávat a *rozhodovat spory* jednak mezi smluvními stranami a jednak spory mezi jednotlivcem, nevládní organizací nebo skupinou osob na jedné straně a smluvní stranou na straně druhé. V roce 2000 vydal soud 447 rozsudků. Vedle toho může soud na žádost Výboru ministrů vydat *poradní posudky o právních otázkách*, které se týkají výkladu úmluvy a protokolů k ní připojených.

Soud se může dát sporným stranám k dispozici za účelem *smírného urovnání záležitosti*. Dosáhne-li se takového urovnání, soud vyškrtne spor ze seznamu případů. Rozhodnutí obsahuje stručné vyličení skutečností a dosažené řešení.

Rozsudek soudu ve sporné věci je zpravidla *konečný*. Smluvní strany se zavázaly, že se jím budou řídit. Na provedení konečného rozsudku dohlíží Výbor ministrů (*shall supervise its execution*).

b) Evropská sociální charta

109 Evropská sociální charta byla přijata roku 1961 (Dokumenty, Hýbnerová, s. 83). Je *katalogem evropských hospodářských a sociálních práv*, na jehož přípravě se podílela Mezinárodní organizace práce. Charta vychází z existence hospodářského a sociálního systému tržní ekonomiky evropských států. V čase, kdy byla přijata, představovala spíše *budoucí cíle* na poli hospodářských a sociálních práv než jejich právně závazný standard.

Ustanovení Charty mají *různou povahu*. Některá pouze programově vyhlášují určitá práva, jiná obsahují právní závazky s omezenými účinky. Charta totiž musela být přijatelná i pro ekonomicky méně vyvinuté evropské státy. Proto formuluje jen minimální standard hospodářských a sociálních práv, což nebrání jednotlivým účastníkům, aby podle svých ekonomických a finančních možností zvýšili úroveň jednotlivých práv.

V první části Charty smluvní strany přijaly jako cíl své politiky vytvářet všemi vhodnými národními nebo mezinárodními prostředky podmínky pro účinné realizování určitých hospodářských a sociálních práv. Vypočítává se zde 19 takových práv a zásad.

Práva a zásady jsou *konkretizovány* ve druhé části Charty. Jde o právo na práci; právo na spravedlivé pracovní podmínky; právo na bezpečné a zdravé pracovní podmínky; právo na spravedlivou odměnu; právo odborově se organizovat; právo kolektivně vyjednávat; právo dětí a mladých osob na ochranu; právo zaměstnaných žen na ochranu; právo na poradenství pro volbu povolání; právo na odborný výcvik; právo na ochranu zdraví; právo na sociální zabezpečení; právo na sociální a zdravotní pomoc; právo využívat služeb sociální péče; právo duševně nebo fyzicky postižených osob na odborný výcvik, rehabilitaci a sociální znovuzачlenění do společnosti; právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu; právo matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu; právo vykonávat výdělečné zaměstnání na území jiných smluvních stran; právo přistěhovaleckých pracovníků a jejich rodin na ochranu a pomoc.

Třetí část Charty stanoví závazky pro smluvní strany plynoucí z první a druhé části. Každá smluvní strana se zavázala považovat první část za vyhlášení cílů, o jejichž dosažení bude všemi patřičnými prostředky usilovat. Dále převzala závazek považovat *pro sebe za právně závazné (to consider itself bound)* nejméně pět z následujících článků druhé části Charty, a to 1, 5, 6, 12, 13, 16 a 19, a kromě toho další články a číslované odstavce článků této II. části tak, aby *celkový počet článků nebo odstavců*, kterými bude smluvní strana vázána, *nebyl menší než 10 článků a 45 číslovaných odstavců*.

Kontrolu nad dodržováním Evropské sociální Charty upravuje její čtvrtá část. Smluvní strany jsou podle ní povinny předkládat generálnímu tajemníkovi Rady Evropy každé dva roky zprávu o tom, jak plnily ta ustanovení druhé části Charty, která přijaly. Každá smluvní strana zašle opisy své zprávy národním organizacím zaměstnavatelů a odborů k připomínce. Zprávy smluvních stran a připomínky národních organizací k nim projednává nezávislý výbor expertů za účasti zástupce Mezinárodní organizace práce.

Zprávy smluvních stran a závěry výboru expertů posuzuje podvýbor Vládního sociálního výboru Rady Evropy, tvořený jedním zástupcem každé smluvní strany. Podvýbor předkládá zprávu se svými závěry a zprávu výboru expertů – Výboru ministrů. Generální tajemník zašle závěry výboru expertů též Parlamentnímu shromáždění, které sdělí svá stanoviska k těmto závěrům Výboru ministrů. Výbor ministrů poté na základě zprávy podvýboru a po konzultaci s Parlamentním shromážděním učiní každé smluvní straně potřebná doporučení.

c) Evropská ochrana menšin

Rada Evropy se velmi *intenzivně* věnuje ochraně menšin, zejména v *souvislosti s neblahým vývojem v bývalé Jugoslávii*. Parlamentní shromáždění usiluje od roku 1992 o vypracování *tří dokumentů*, které by různým způsobem zajistily ochranu individuálních i skupinových práv příslušníků národnostních menšin. Jde o *Chartu regionálních nebo menšinových jazyků* z roku 1992, o *Rámcovou úmluvu* o ochraně národnostních menšin z roku 1994 a připravovaný *protokol* o individuálních lidských právech osob patřících k národnostním menšinám, který by doplnil Evropskou úmluvu o lidských právech. K těmto otázkám přijalo *několik doporučení*, zejména č. 1134 (1990), 1177 (1992), 1201 (1993) a 1255 (1995).

Evropská Charta regionálních nebo menšinových jazyků (European Charter for regional or minority languages) byla přijata členskými státy Rady Evropy 5. 11. 1992 (text viz *European Treaty Series/148*). Doposud ji podepsalo 13 členských států. Charta potřebuje ke vstupu v platnost ratifikaci nejméně pěti členů. Zatím ji však ratifikovaly jenom Finsko a Norsko. Parlamentní shromáždění proto v lednu 1995 doporučilo Výboru ministrů, aby vyzval členské státy, aby Chartu podepsaly a ratifikovaly, pokud doposud neučinily.

Podle *preambuly* Charty existují v Evropě historické regionální nebo menšinové jazyky, z nichž některým hrozí zánik. Potřebují proto ochranu a podporu. Taková činnost by představovala důležitý příspěvek k budování Evropy na zásadách demokracie a kulturní diverzity, ovšem v rámci národní svrchol-

vanosti a územní celistvosti. Rovněž by přispěla k udržení a rozvoji evropského kulturního bohatství a tradic. Na druhé straně ochrana a podpora těchto jazyků nesmí být na škodu úředním jazykům a potřebě se je učit (*should not be to the detriment of the official languages and the need to learn them*).

Charta definuje tři pojmy, s nimiž se v textu operuje: regionální nebo menšinové jazyky; území, na němž se regionální nebo menšinový jazyk používá; neúzemní jazyky.

Regionálními nebo menšinovými jazyky se rozumějí „jazyky tradičně užívané na území státu jeho občany, kteří tvoří skupinu početně menší, než je zbytek obyvatelstva státu, odlišné od úředního(ch) jazyka(ů) a nezahrnující dialekty úředního(ch) jazyka(ů) státu ani jazyky migrantů“.

Území, na němž se užívá regionální nebo menšinový jazyk, je „geografická oblast, v níž řečený jazyk je způsobem vyjádření (*mode of expression*, franc. *mode d'expression*) určitého počtu lidí, opravňující (*justifying*) přijetí různých ochranných a podpůrných opatření předvídaných v této Chartě“.

Neúzemní jazyky (*non-territorial languages*) jsou „jazyky užívané občany státu, které se liší od jazyků užívaných zbytkem obyvatelstva státu, které však ačkoli jsou užívány tradičně na území státu, nemohou být identifikovány s jeho zvláštní oblastí (*cannot be identified with a particular area there of*)“.

Smluvní strany se ve druhé části Charty zavázaly vůči všem regionálním nebo menšinovým jazykům, kterými se mluví na jejich území, že budou *zabývat svou politiku, legislativu a praxi zejména na těchto cílech a zásadách*: uznání regionálních nebo menšinových jazyků jako výrazu kulturního bohatství; respektování geografické oblasti každého takového jazyka; potřebě podniknout rezolutní akci k podpoře a záchraně ohrožených jazyků; usnadnění a podpoře užívání těchto jazyků k mluvě a psaní na veřejnosti a v soukromém životě. Zavázaly se rovněž, že podniknou kroky k odstranění, pokud tak dosud neučinily, jakéhokoli neoprávněného rozlišování (*unjustified distinction*), omezení nebo preferencí vztahujících se na užívání těchto jazyků, jež by měly za následek ohrožení jejich existence nebo rozvoje.

V nejobsáhlejší, třetí části převzaly smluvní strany řadu konkrétních závazků k podpoře regionálních nebo menšinových jazyků *ve veřejném životě*. Týkají se vzdělání, soudů, správních úřadů a veřejných služeb, médií, kulturní činnosti, ekonomického a sociálního života a přeshraniční výměny (*transfrontier exchanges*). Těchto sedm článků má celkem 15 odstavců a 50 pododstavců, stanovujících konkrétní povinnosti smluvních stran.

Smluvní strany nemusí převzít všechny závazky obsažené v těchto sedmi článcích a ve všech jejich odstavcích a pododstavcích. Stačí, aby si minimálně vybraly závazky obsažené v třiceti pěti odstavcích nebo pododstavcích všech článků této části, včetně nejméně tří odstavců nebo pododstavců z článků 8 a 12 a nejméně jednoho odstavce nebo pododstavce z článků 9, 10, 11 a 13 (čl. 2 odst. 2).

Kontrolu nad plněním závazků, které smluvní strany převzaly, vykonává *Výbor ministrů* Evropské rady. Tomuto výboru jsou smluvní strany povinny posílat prostřednictvím generálního tajemníka Rady Evropy v pravidelných troj-

ročních intervalech zprávy o své politice prováděné podle druhé části Charty a těch ustanovení třetí části Charty, která přijaly. První zpráva však musí každá smluvní strana zaslat do roka ode dne, kdy pro ni Charta vstoupila v platnost. Tyto zprávy jsou povinny smluvní strany zveřejnit (čl. 15).

Zprávy zkoumá Výbor expertů (*Shall be examined*), složený po jednom odborníkovi z každé smluvní strany. Členy výboru jmenuje Výbor ministrů na dobu šesti let ze seznamu osob nejvyšší bezúhonnosti a uznané kompetence v záležitostech upravených Chartou. Tito odborníci jsou znovu volitelní.

Organizace nebo sdružení (angl. *bodies or associations*, franc. *organisations ou associations*) legálně ustanovené ve smluvním státě mohou *upozornit* (*may draw the attention*) Výbor expertů na záležitosti týkající se případného neplnění závazků smluvního státu podle třetí nebo druhé části Charty. Po konzultaci o tomto upozornění se smluvní stranou vezme Výbor expertů toto upozornění na vědomí při přípravě své zprávy pro Výbor ministrů. Zpráva doplní o připomínky smluvních stran. Zpráva i připomínky jsou zveřejňovány Výborem ministrů. Vedle toho generální tajemník podává každé dva roky podrobnou zprávu o realizování závazků plynoucích z Charty smluvními stranami Parlamentnímu shromáždění Rady Evropy.

Rámcová Úmluva o ochraně národnostních menšin (angl. *Framework convention for the protection of national minorities*, franc. *Convention-cadre pour la protection des minorités nationales*) byla přijata na ministerském zasedání 10. 11. 1994. Byla otevřena k podpisu 1. 2. 1995. Podepsalo ji 21 členských států. Česká republika ji podepsala téhož dne a ratifikovala v roce 1997. Zvláštností úmluvy je to, že je otevřena přístupu nejen členským státům Rady Evropy, nýbrž i *jakýmkoli jiným státům*, které budou pozvány Výborem ministrů.

Úmluva má preambuli a pět oddílů (*section*), obsahujících celkem 32 články (vedle národnostních menšin jedná i o *náboženských menšinách*).

V *preambuli* mají 13 odstavců vyjadřují smluvní strany své odhodlání uplatnit (*implement*, franc. *mettre en oeuvre*) zásady stanovené v úmluvě prostřednictvím národního zákonodárství a patřičné vládní politiky (*through national legislation and appropriate governmental policies*).

Každá osoba náležející k národnostní menšině má podle této úmluvy *právo svobodně si vybrat*, zda se s ní má nebo nemá zacházet jako s příslušníkem (*right freely to choose to be treated or not to be treated as such*). Z takové volby pro ni nesmějí vzniknout *žádné nevýhody* (*no disadvantage shall result from this choice*).

Smluvní strany se zavázaly, že budou osobám náležejícím k národnostním menšinám garantovat právo na rovnost před zákonem a stejnou ochranu zákonem. Je proto zakázána jakákoli diskriminace založená na příslušnosti k národnostní menšině. Dále se zavázaly, že v případě potřeby přijmou přiměřená opatření s cílem podporovat (*to adopt, where necessary, adequate measures in order to promote*) ve všech oblastech ekonomického, sociálního, politického a kulturního života plnou a účinnou rovnost mezi osobami náležejícími k národnostní menšině a osobami patřícími k většině (*between persons belonging to a national minority and those belonging to the majority*).

Pro osoby náležející k národnostní menšině převzaly smluvní strany povinnost podporovat vytvoření podmínek potřebných k udržení a rozvíjení jejich kultury s tím, že zachovají podstatné elementy jejich identity, jmenovitě jejich jazyk, tradice a kulturní dědictví. Jsou přitom povinny vystřihnout se politiky nebo praxe zaměřené na *asimilaci* osob náležejících k národnostním menšinám *proti jejich vůli* a tyto osoby chránit před akcemi usilujícími o takovou asimilaci.

Smluvní strany se zavázaly, že budou povzbuzovat ducha tolerance a mezikulturního dialogu a že podniknou účinná opatření k podpoře vzájemného respektování, porozumění a spolupráce *mezi všemi osobami žijícími na jejich území* bez ohledu na etnickou nebo jazykovou identitu, zejména v oblasti výchovy, kultury a sdělovacích prostředků.

Zavázaly se rovněž, že přijmou odpovídající opatření k ochraně osob, které by mohly být vystaveny hrozbě diskriminace, diskriminačním aktům, nepřátelství nebo násilí pro svou etnickou, kulturní nebo jazykovou identitu (*may be subject to threats or acts of discrimination, hostility or violence as a result of their ethnic, cultural or linguistic identity*).

Smluvní strany se dále zavázaly, že každé osobě náležející k národnostní menšině zajistí *respektování práv* na svobodu pokojného shromažďování, svobodu sdružování, svobodu projevu a svobodu názorů. Povinností smluvních stran je rovněž přiznat každé osobě náležející k národnostní menšině právo svobody projevu. Toto právo zahrnuje svobodu názoru a právo dostávat informace a ideje v jazyku menšiny, bez zasahování veřejných úřadů a bez ohledu na státní hranice (*regardless of frontiers*). Mají též zajistit těmto osobám přístup ke sdělovacím prostředkům bez diskriminace.

Smluvní strany mají povinnost přiznat každé osobě patřící k národnostní menšině právo užívat svobodně a bez zasahování (*freely and without interference*) svůj *menšinový jazyk* v soukromí i na veřejnosti, ústně i písemně (čl. 10 odst. 1 Úmluvy). Přitom v oblastech obydlených tradičně nebo v podstatném množství osobami náležejícími k národnostním menšinám (*in areas inhabited by persons belonging to national minorities traditionally or in substantial numbers*) jsou smluvní strany povinny na žádost těchto osob – a tam, kde taková žádost odpovídá skutečné potřebě (*a request corresponds to a real need*), a pokud to bude možné (*shall endeavour to ensure, as far as possible*) – napomáhat k zajištění podmínek, které umožní užívání menšinového jazyka ve vztahu těchto osob k *administrativním úřadům*.

Příslušníci národnostních menšin jsou při výkonu práv uvedených v Úmluvě povinni *respektovat národní zákonodárství a práva jiných*, zejména těch, kteří patří k většině nebo k jiným národnostním menšinám. Nic v Úmluvě je neopravňuje jednat v rozporu se *základními zásadami mezinárodního práva*, zejména zásadami svrchované rovnosti, územní celistvosti a politické nezávislosti států.

Úmluva tedy vyhlašuje určité cíle a zásady a stanoví *konkrétní závazky smluvních stran vůči národnostním menšinám*. Jejich skutečná realizace je však *zeslabena* různými podmiňujícími výrazy, jako „*dle možností*“, „*pokud to do-*

volují podmínky“ nebo „*podle skutečné potřeby*“. Úmluva ani *nepředvidá* možnost *přímého dovolání se příslušníkům národnostní menšiny k mezinárodnímu orgánu*, mají-li za to, že jejich práva podle této Úmluvy byla porušena.

Implementační mechanismus Úmluvy počítá jen s tradičním způsobem kontroly, tj. *s podáváním zpráv smluvních stran o plnění Úmluvy a jejich jednáním ve Výboru ministrů Rady Evropy*. Výbor je povinen monitorovat plnění Úmluvy smluvními stranami (*shall monitor*) na základě jejich zpráv. První zprávu, obsahující úplnou informaci o podniknutých legislativních a jiných opatřeních ke splnění svých povinností podle Úmluvy, podávají smluvní strany do roka ode dne vstupu Úmluvy v platnost pro dotyčný stát. Další zprávy podávají periodicky na požádání Výboru ministrů (čl. 24 a 25 Úmluvy).

Hodnocení přiměřenosti opatření podniknutých smluvními stranami provádí pomocný orgán Výboru ministrů, *poradní výbor*. Je složený z osob, které jsou uznávanými experty pro otázky ochrany národnostních menšin (čl. 26 odst. 1 Úmluvy).

Zvláštní protokol k Evropské úmluvě o lidských právech jako třetí instrument k ochraně příslušníků národnostních menšin by měl podle názoru Parlamentního shromáždění odstranit zmíněné nedostatky rámcové úmluvy a jejího implementačního mechanismu. Takový protokol doporučilo Parlamentní shromáždění 31. 1. 1995 vypracovat Výboru ministrů.

Protokol by měl podle názoru Parlamentního shromáždění *definovat pojem* národnostní menšiny, *podrobně stanovit práva* příslušníků národnostní menšiny a možnost *přímého dovolání se příslušníka národnostní menšiny v případě porušení jeho práv teritoriálním státem nápravy před nezávislými orgány*, přičemž poslední instancí by byl Evropský soud pro lidská práva (i tento dokument hovoří místy o *náboženských menšinách*).

Podle *definice* doporučené Parlamentním shromážděním mají být za národnostní menšiny považovány ty *skupiny osob ve státě*, které pobývají (*reside*) na jeho území a jsou jeho občany; udržují dávná, pevná a trvalá pouta (*longstanding, firm and lasting ties*) s tímto státem; mají odlišné etnické, kulturní nebo jazykové znaky (*display distinctive ethnic, cultural or linguistic characteristics*); *jsou dostatečně reprezentativní, i když jsou počtem menší než zbytek obyvatelstva tohoto státu nebo jeho oblasti*; jsou motivováni zájmem uchovat pohromadě to (*are motivated by a concern to preserve together*), co zakládá jejich společnou identitu, zahrnující jejich kulturu, tradice nebo jazyk.

Jaká práva by měl protokol obsahovat? Na prvním místě by to bylo právo *jednotlivce svobodně vyjádřit, uchovat a rozvíjet svou kulturní identitu*. Neměl by být přitom vystaven *žádnému pokusu o asimilaci proti jeho vůli*. Na druhém místě by to bylo právo každé osoby patřící k národnostní menšině *vykonávat svá práva individuálně nebo ve sdružení s ostatními*. Všechny osoby, které patří k národnostní menšině, by si byly *rovny před zákonem*. Jakákoli *diskriminace* založená na příslušnosti osoby k národnostní menšině by byla *zakázána*.

Každá osoba náležející k národnostní menšině by měla mít právo *používat*

mateřský jazyk v soukromí, jakož i na veřejnosti, a to ústně i písemně. Toto právo se vztahuje i na používání tohoto jazyka v publikacích a v audiovizuálních prostředcích. Každá taková osoba by měla rovněž právo na používání svého jména a příjmení v mateřském jazyce a k jejich úřednímu uznání.

Každá osoba patřící k národnostní menšině by měla mít právo, *při přísném respektování územní celistvosti státu (while duly respecting the territorial integrity of the state)*, na volné a nerušené kontakty (*free and unimpeded contacts*) s občany druhé země, s nimiž sdílí společné etnické nebo jazykové znaky a kulturní identitu.

V oblastech, kde je usídlen podstatný počet členů národnostní skupiny (*in the regions in which substantial members of a national minority are settled, franc. dans les régions d'implémentation substantielle d'une minorité nationale*), by měly mít tyto osoby *náležící k národnostní menšině* právo používat *mateřský jazyk při jednání se správními úřady a při jednání před soudy a právními instancemi*. Dále by měly právo používat svůj jazyk pro názvy ulic, informační tabule, nápisy a podobné informace veřejně viditelné.

V těchto oblastech by měly tyto osoby právo *učit se mateřský jazyk a vzdělávat se v něm v patřičném počtu škol (at an appropriate number of schools)* a ve státních výchovných a vzdělávacích zařízeních, ustavených v souladu s geografickým rozmístěním menšiny. Příslušníci národnostní menšiny by měli rovněž mít právo zřizovat a vést výchovná a výcviková zařízení v rámci právního systému státu.

V oblastech, kde osoby patřící k národnostní menšině tvoří většinu, by měly právo na *patřičné místní nebo autonomní úřady (appropriate local or autonomous authorities)* nebo na *zvláštní status (special status)*, odpovídající *specifické historické a územní situaci (matching the specific historical and territorial situation)*, v souladu s národním zákonodárstvím státu (*in accordance with the domestic legislation of the state*).

Každá osoba patřící k národnostní menšině by měla právo, *při přísném respektování územní celistvosti státu, na volné a nerušené styky (free and unimpeded contacts)* s občany jiné země, s nimiž sdílí menšina etnické nebo jazykové rysy a kulturní identitu.

Pokud by došlo k *porušení práv* chráněných tímto protokolem, každá osoba patřící k národnostní menšině nebo reprezentativní organizace této menšiny by měla právo na účinnou nápravu u státního orgánu (*effective remedy before a state authority, franc. un recours effectif devant une instance de l'État*).

4. Charta základních práv Evropské unie

- 114 Rovněž *Evropská unie* se zabývá ochranou lidských práv. V jejím rámci byla v prosinci 2000 na mezivládní konferenci v Nice přijata *Charta základních práv Evropské unie* (angl. Charter of Fundamental Rights of European Union; 2000/C 364/01, nebo příloha Mezinárodní politiky, 2001, č. 3). Charta *není právně závazný dokument*, je to však první ucelený katalog lidských práv na úrovni Evropské unie. Charta obsahuje některá nová práva a její struktura je odlišná od

obvyklého třídění lidských práv. Je členěna na preambuli a sedm kapitol. *Preambule* zdůrazňuje, že Evropská unie staví do středu veškeré své činnosti jednotlivce, a to tím, že zavádí občanství Unie a vytváří prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Dále je zde zdůrazněna nutnost posílit ve světle společenských změn, sociálního pokroku a vědeckotechnického rozvoje ochranu základních práv, a to jejich výraznějším vyjádřením v Chartě.

Do první kapitoly, označené *Důstojnost*, jsou zahrnuta práva, jako lidská důstojnost, právo na život, právo na osobní integritu, zákaz mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu, zákaz otroctví a nucených prací. Další kapitola je nazvána *Svoboda* a je sem zahrnuto právo na svobodu a bezpečnost, respektování soukromého a rodinného života, ochrana osobních údajů, právo uzavřít manželství a právo založit rodinu, svoboda projevu a šíření informací, svoboda sdružovací a shromažďovací, jakož i další práva, jako je právo na azyl. Třetí kapitola je nazvána *Rovnost* a patří sem rovnost před zákonem, zákaz diskriminace, kulturní, náboženská a jazyková rozmanitost, rovnost mezi muži a ženami, práva dítěte, práva seniorů, integrace postižených. Čtvrtá kapitola, *Solidarita*, zahrnuje taková práva, jako je právo pracovníků na informace a konzultace v podniku, právo na kolektivní vyjednávání a vystupování, právo na zprostředkování práce, ochrana při neoprávněném propuštění, právo na slušné a spravedlivé pracovní podmínky, zákaz dětské práce a ochrana mladistvých při práci, právo na rodinný a osobní život, sociální zabezpečení a sociální výpomoc, ochrana zdraví, přístup ke službám v obecném hospodářském zájmu, ochrana životního prostředí, ochrana spotřebitele. Pátá kapitola je nazvána *Práva občanů*, šestá je pod označením *Spravedlnost* a zahrnuje taková práva, jako právo na účinnou právní ochranu a na spravedlivý proces, presumpci nevinu a právo na obhajobu, zásadu zákonnosti a zásadu přiměřenosti trestných činů a trestů a právo nebyť dvakrát trestně stíhán nebo trestán pro stejný trestný čin. Sedmá kapitola obsahuje všeobecná ustanovení.

Význam Charty spočívá mimo jiné v tom, že práva v ní obsažená jsou až na výjimky určena všem osobám na území Evropské unie, tj. i osobám, které nejsou občany Unie. Všem osobám jsou přiznávána práva základní, ale také práva ekonomická a sociální a některá práva politická, např. svoboda shromažďovací a sdružovací. Pouze v kapitole páté (*Práva občanů*) jsou obsažena práva, která jsou určena pouze *občanům Unie*, jako je právo volit a kandidovat ve volbách do Evropského parlamentu (čl. 39), právo volit a kandidovat v komunálních volbách (čl. 40) nebo právo svobodně se pohybovat a bydlet na území členských států (čl. 45). Jiná práva jsou určena nejen občanům Unie, ale i *fyzickým či právníckým osobám*, které bydlí nebo mají sídlo v některém členském státu. Jedná se např. o právo předkládat petice Evropskému parlamentu (čl. 44), právo obracet se na ombudsmana Unie při nesprávnostech v činnosti institucí nebo orgánů Společenství s výjimkou Soudního dvora a Soudu první instance (čl. 43) nebo právo na přístup k dokumentům Evropského parlamentu, Rady a Komise (čl. 42). Charta garantuje lidská práva rozsáhleji, než činí dosavadní úprava v rámci Rady Evropy nebo Evropské unie.